

Torsdag med THORS

med
1961 6.11.80

STOBAKOFF — vem var han? Ja, egentligen fanns han inte alls, men själva ordet känner många säkert igen. Det låter ryskt men har troligen sina rötter i en västnyländsk stubbe ... får vi lära oss i dagens Thors-text.

En frågeställare säger: "Min pappa, som var född Vasabo, brukade säga om en person: 'Det är en riktig stobakoff!'. Jag förstår, att det betyder en person som inte kan föra sig, en tölp. Uttrycket förekommer väl knappast längre, men varifrån härstammar det egentligen? Användes det också annorstädes i Svenskfinland än i Vasa?"

Stobakoff behandlades en gång — för snart tre år sedan — i denna spalt. Ordet sammanhänger med ett västnyländskt dialektord **ståbak** "drummel", vilket möjligen sammanhänger med **stubbe** (i många dialekter uttalat "ståbb"); **stubbe** kan dialektalt brukas om en kort och tjock person. — Någon har sedan hängt det ryska ordslutet **-off**, vanligt i familjenamn, på **ståbak**. Men i ryskan söker man förgäves efter något "stobakoff".

Som det framgår av det ovsagda, har ordet nyländskt ursprung och man kan förmoda att det har uppkommit i Helsingfors. Numera är det sällsynt där och kan väl anses vara en ålderdomlighet, på väg att försvinna.

En annan frågande tar upp termen **åkeriägare**, som han uppfattar som en rikssvensk synonym till vårt ord **trafikidkare**.

Jag är helt ense med honom och beklagar, att **åkeriägare** inte nämndes på tal om **trafikidkare** och **trafikant**. Egendomligt nog är **åkeri** och **åkare** helt obrukliga hos oss, medan de är vanliga termer i Sverige. En **åkare** är "en person, som yrkesmässigt transporterar varor", **åkeri** är hans firma.

De två nämnda frågeställarna är gamla skolkamrater till mig, från "Rättstallet", dvs. Vasa svenska lyceum, som skolan hette på vår tid. Jag återgäldar hälsningarna och tackar för dem.

En tredje frågeställare citerar två satspar: "Om en stund är det färdigt / Om en stund så är det färdigt", "Både i går och i dag hörde jag det i radion / Både i går och i dag så hörde jag det i radion". Han frågar: "Är det på sin plats att använda så i dessa satspar?"

Gemensamt för de bägge satserna med **så**, är att **så** följer efter ett adverbial ("om en stund", "i går och i dag"). Just i den här ställningen frodas talspråkets bruk av överflödigt **så**. Som en allmän regel kan det sägas, att vårdat skriftspråk undviker **så** i dylika fall. Det förhåller sig annorlunda, när ett **så** inleder en sats. Också i det fallet är det vanligt i tal. I skrift är **så** särskilt allmänt efter en villkorsats ("Om du gör det, så får du finna dig i efterräkningarna"), och är att rekommendera i de fall, där villkorsatsen inte börjar med **om** eller **ifall**: "Gör du det, så får du ta ditt straff". Meningen blir tydligare, när **så** utsätts.

En dam undrar över den ålderdomliga titeln **kargör**. I Kaskö stads historia nämns superkargören Petter Johan Bladh, som spelade en viktig roll i Kaskö kring 1800:

En **kargör** hade uppsyn över lasten och följde med fartyget för att kontrollera att lasten avsattes på vederbörligt sätt. I Svenska Ostindiska kompaniet på 1700-talet talade man om **superkargörer**; Bladh stod i dettas tjänst.

Ordet är bildat till det ursprungligen spanska ordet **cargo** "last", som vi väl känner bäst från engelskan, där det just avser "skeppslast".

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

30.10.80

HÄR ANLÄNDER — nej, här KOMMER veckans språktext i laga torsdagsordning! Kanske finns här något som ni inte visste TIDIGARE?

Vill ni konsultera prof. Thors om språkproblem går det bra att skriva till honom — vi vidarebefordrar brev som adresseras till Hbl:s redaktion.

"Jag har länge undrat, vad det är för fel på verbet **komma**", säger en frågande. "Ingen som befinner sej så högt uppe på rangskalan, att hans ankomst till landet nämns i tidningar osv., kommer till landet, utan vederbörande 'anländer' alltid."

Onekligen är **anlända** ett ord som låter stelare, högtidigare än **komma**. Det för alla välkända **komma** duger faktiskt i alla slags sammanhang.

Samma frågare undrar också, om man kan bruka **anlända** om döda ting, t.ex. tåg ("Tåg nr X anländer till spår 5"). — Tåg och båtar m.m. kan faktiskt "anlända", men det låter lika bra, faktiskt naturligare och enklare att säga "tåg nr A kommer in på spår 5".

En annan insändare behandlar uttrycket **man ur huse**. Han nämner bl.a. ett tidningsställe: "Befolkningen hade gått **man ur huse** för att hälsa H. välkommen hem".

Man ur huse är ett hävdvunnet uttryck med betydelsen "mangrant". Det kan verka förvånande, att formen **huse** skrivs utan **-t**. Men vi har inte att göra med den vanliga bestämda formen **huset**, som ju ofta mister sitt **-t** i vardagstal. (I rikssvenskt tal, där man skiljer mellan två accentformer, har **huse** en annan accent än **huset**.) **Huse** är en stelnad gammal dativform, som i äldre svenska brukades t.ex. efter en preposition som **ur**.

En tredje frågande tar upp följande sak: "Från förut hade paret A. två barn" och frågar om inte från förut är felaktigt. "Det låter inte bra."

Från förut är osvenskt, säkert uppkommet under inflytande av finskans **ennestään**. På god svenska kan man säga "Förut (eller: Tidigare) hade paret två barn" eller, om man så vill, tillägga ett **redan**: "**Redan tidigare** hade paret två barn".

En frågeställare tar upp ordet **sovel** (detta är den vanliga stavningen). "Avser det någon särskild maträtt?"

Nej, **sovel** är inte någon särskild rätt, utan vad vi nu oftare kallar **tilltugg**. Exempel på **sovel** är ost, förtärd tillsammans med bröd.

Ordet **sovel** kanske låter märkligt i någons tycke. Det är emellertid ett gammalt svenskt ord.

Carl-Eric Thors